

شناسایی و طبقه‌بندی گروه‌های هدف نظام رفاه کودک در ایران از دیدگاه صاحب‌نظران، سیاستها و برنامه‌های کشور

مقدمه: امروزه در کشورهای مختلف با توجه به نقش دولت و جامعه در تأمین شرایط مناسب جهت رشد همه‌جانبه کودکان، مفهوم «نظام رفاه کودک» مطرح می‌شود. تا مدت زمان طولانی، مأموریت نظام‌های رفاه کودک پاسخگویی ویژه به نیازهای کودکانی بود که به عنوان آزاردیده، مورد غفلت واقع شده و یا درخطر کودک‌آزاری گزارش شده بودند. اما به مرور در کشورهای مختلف، گروه‌های متنوع‌تری از کودکان تحت پوشش قرار گرفتند. در کشور ما یکی از اولین قدمها برای ایجاد ساختار و نظام رفاه کودک، مشخص شدن گروه‌های هدف نظام رفاه کودک است. لذا این مطالعه به دنبال شناسایی انواع کودکان در وضعیت مخاطره‌آمیز است که در حال حاضر دستگاه‌های مختلف به آنها خدماتی ویژه‌ای ارائه می‌دهند و همچنین به دنبال شناسایی کودکانی است که علاوه بر اینها باید مورد توجه ویژه قرار بگیرند.

روش: این مطالعه کیفی در دو مرحله انجام گرفت. در مرحله اول، جامعه پژوهش، شامل کلیه صاحب‌نظران حوزه کودکان بوده و نمونه‌گیری ابتدا به صورت هدفمند و گلوله برفی شروع شد و به تدریج به صورت نمونه‌گیری نظری تا زمان اشباع داده‌ها (۵۶ مصاحبه) ادامه پیدا کرد. در مرحله دوم، کلیه اسناد مرتبط با قوانین، مقررات و سیاست‌های کشور و همچنین اسناد مرتبط با خدمات به گروه‌های مختلف کودکان با روش کتابخانه‌ای جمع‌آوری شدند. در نهایت ۱۸۴ سند سیاست‌گذاری و ۳۲۷ سند به صورت تمام شماری مورد بررسی قرار گرفتند. داده‌های مرتبط با هر دو مرحله در نرم‌افزار MAXQDA (۲۰۱۸) با روش تحلیل محتوای کیفی تحلیل شدند.

یافته‌ها: گروه‌های کودکانی که در حال حاضر از دید قوانین و سیاستها یا توسط دستگاه‌های مختلف حاکمیتی ابعاد مختلف نیازهایشان باید به صورت ویژه مورد توجه قرار گیرد، متشکل از ۹۶ زیرگروه و ۲۲ گروه هدف کلی به دست آمده و طبقه‌بندی شدند. همچنین مجموع کودکان در وضعیت مخاطره‌آمیز و یا نیازمند توجه ویژه که باید تحت پوشش خدمات رفاه کودک در ایران واقع شوند، شامل مجموعه‌ای متشکل از ۱۲۳ زیرگروه و ۲۳ گروه طبقه‌بندی شدند.

بحث: تبیین و طبقه‌بندی مجموعه گروه‌های هدفی که با توجه به شرایط اجتماعی، رفاهی و اقتصادی کشور نیازمند خدمات ویژه از جانب نهادهای رفاهی هستند، می‌تواند یک چارچوب مناسب برای برنامه‌ریزی، هماهنگی و عدم موازی‌کاری سازمانی و بین‌سازمانی در پوشش انواع گروه‌های کودکان توسط نهادهای مسئول فراهم کند.

۱- مرزیه تکفلی

دکتر مددکاری اجتماعی، مرکز تحقیقات مدیریت رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی، تهران، ایران

۲- ملیحه عرشی

دکتر مددکاری اجتماعی، گروه آموزشی مددکاری اجتماعی، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی، تهران، ایران، (نویسنده مسئول)
< marshisw@yahoo.com >

۳- مروثه وامقی

روانپزشک، مرکز تحقیقات مدیریت رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی، تهران، ایران

۴- میرظاهر موسوی

دکتر جامعه‌شناس، مرکز تحقیقات مدیریت رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی، تهران، ایران

۵- محسن شتی

اپیدمولوژیست، مرکز تحقیقات بهداشت روان، انستیتو روانپزشکی تهران، دانشکده علوم رفتاری و سلامت روان، دانشگاه علوم پزشکی ایران

واژه‌های کلیدی:

رفاه کودک، کودک، کودکان در وضعیت مخاطره‌آمیز، محافظت از کودک

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۰۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۲۸

Identifying and Categorizing Child Welfare Target Group in Iran from the Perspective of Experts, Laws, and Policies

▶ **1- Marzieh Takaffoli**
Ph.D. in Social work, Social Welfare Management Research Center, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran.

▶ **2- Maliheh Arshi**
Ph.D. in Social work, Department of Social Work, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran. (Corresponding Author) <marshisw@yahoo.com>

▶ **3- Meroe Vameghi**
Psychiatrist, Social Welfare Management Research Center, University of Social Welfare and Rehabilitation, Sciences, Tehran, Iran

▶ **4- Mir Taher Mousavi**
Ph.D. in Sociology, Social Welfare Management Research Center, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran

▶ **5- Mohsen Shati**
Epidemiologist, Mental Health Research Center, Tehran Institute of Psychiatry, School of Behavioral Sciences and Mental Health, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

Keywords:

At-risk children, Children, Child welfare, Child protection

Received: 2021/05/28

Accepted: 2021/10/20

Intorduction: Nowadays the concept of the child welfare system is defined in different countries due to the role of government in providing an appropriate context for the comprehensive development of children. In Iran, there is no defined child welfare system, and one of the first steps to establish the system is to identify its target group. Therefore, this study seeks to identify different types of at-risk or in-need children in which government should provide them with special services.

Method: This qualitative study was conducted in two phases applying conventional qualitative content analysis. In the first phase, content analysis was applied to in-depth semi-structured interviews conducted with child welfare experts. In the second phase, content analysis was utilized to analyze the laws, regulations, and policies.

Findings: In this study, current and proposed target groups of the child welfare system in Iran were categorized. Currently, 22 categories and 96 subcategories of in need children are given special attention in policies or by various government agencies. In addition, the proposed target group were categorized into 23 categories and 123 subcategories. Both of these target groups were classified into three types of risky situations: risky situations related to individual factors; risky situations related to family factors, and risky situations related to structural social, economic, and cultural factors.

Discussion: Defining and classifying the target groups of child welfare systems, could lead to an integrated and coordinated structure and framework for policy and service planning in the organizational and inter-organizational levels to cover comprehensively all of the at-risk children.

Extended Abstract

Introduction: Nowadays the concept of the child welfare system is defined in different countries due to the role of government and society in providing an appropriate context for the comprehensive development of children. The main role of the child welfare system is to ensure the safety and wellbeing of children and adolescents whose families do not meet or protect their needs. Also, in a more preventive and universal approach, child welfare includes the development of social facilities and contexts in which all children are given a fair and sufficient opportunity to develop their potential abilities. Given the historical trend of child welfare systems in various countries, their main mission is to respond specifically to the needs of children who have been reported as abused or neglected. In recent decades, this limited view has faced many criticisms, so as a result, more and more varied groups of at-risk children have been addressed by child welfare services in different countries. Which groups of children in what severity, need, and harm should be covered by child welfare systems, are defined specifically in each country according to its laws and policies. In Iran, there is no structured and defined child welfare system, and one of the first steps to establish the system is to identify and define its target group. Therefore, this study seeks to identify different types of at-risk or in-need children in which government and public agencies should provide them with special services rather than a general population of children.

Method: This qualitative study was conducted in two phases. In the first phase, conventional qualitative content analysis was applied to in-depth semi-structured interviews conducted with child welfare experts in Iran. Purposeful and theoretical sampling was used until data saturation was gained by 56 qualitative interviews. The interviews were analyzed simultaneously using MAXQDA 2018 software. In the second phase, conventional qualitative content analysis was utilized to analyze the laws, regulations, and policies in addition to documents relating to children's services to determine and categorize the existing target groups. The sample included all of the valid laws, regulations, policies (184 ones), and also all the formal documents relating to children's services provided by the government (327 ones), which were analyzed using MAXQDA 2018 software. The Ethics Committee of

the University of Welfare and Rehabilitation Sciences verified this study (code: IR.USWR.1397.080).

Findings: This study, defined and categorized current and proposed target groups of the child welfare system in Iran. Currently, 22 categories and 96 subcategories of at-risk or in need children are given special attention in laws and policies or by various government agencies; in other words, they are the current target groups of the child welfare system of Iran. In addition to identifying and classifying the existing target groups of the child welfare system in Iran, as a result of analyzing in-depth interviews with experts and also reviewing the experiences of other countries, the proposed target groups should be addressed by child welfare services in Iran were defined and classified. The proposed children who should be considered at risk or in need and consequently should benefit from the special attention and services of the child welfare system were categorized into 23 categories and 123 subcategories. Both of these target groups were analyzed in the context of the socio-ecological perspective and classified into three types of risky situations: risky situations related to individual factors, risky situations related to family factors, and risky situations related to structural social, economic, and cultural factors. The main categories of proposed target groups in these three classifications are reported in the following table.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Table: The main categories of proposed target groups of the child welfare system in Iran

Classification	Main Categories
the risky situations related to individual factors	1-orphaned children or children with inappropriate caregivers
	2- sick or disabled children or children with physical, mental and, behavioral disorders
	3- children with educational problems
	4- abused and neglected children
	5- child labors and street children
	6- children without identity
	7- children in contact with the justice system
	8- children with at risk behavior
	9- children at risk of cyber and online crimes
the risky situations related to family factors	10- children in poor and low-income families
	11- children in families with disabled or sick members or with members who have physical, mental, and behavioral disorders
	12- children in families involved in social problems
	13- children in families with single parent
	14- children in families with members in conflict with the law
the risky situations related to structural social, economic, and cultural factors	15- children in troubled, broken, or rebuilt families
	16- children in disadvantaged, slums, at-risk, or isolated regions
	17- children in rural eras and children of nomads
	18- children at risk or confronting natural and man-made accidents and disasters
	19- Immigrant or refugee children
	20- children subject to racial, sex, religious, or language discrimination
21- children at risk or involved in child marriage	
23- other kinds of at-risk children	

Discussion: Defining and classifying the target groups of child welfare systems, the children need special attention and services, could lead to an integrated and coordinated structure and framework for policy and service planning in the organizational and inter-organizational levels to comprehensively cover all of the at-risk or in-need children by the responsible agencies, specifically the State Welfare Organization of Iran. This framework by the optimal management of the available resources not only could prevent the parallel and non-integrated services to some of these children, but also could prevent ignoring and neglecting some of these groups. However, it is noteworthy that due to the multiple and various groups of defined at-risk or in-need children in Iran, the role of preventive and universal measures and policies, especially establishing a comprehensive and efficient public welfare and social security system is increasingly emphasized.

مقدمه

امروزه کودکان به‌عنوان سرمایه‌های انسانی نگریده می‌شوند که رشد و توسعه جوامع درگرو تکامل و شکوفایی همه‌جانبه کودکان است. در طی زمان، رشد و تحولات جوامع در حوزه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی و همچنین تغییر در نگرش به انسان، موجب دگرگونی در نوع نگاه به کودک و دوره کودکی شده است. از طرف دیگر، این گروه از اعضای جامعه همواره جزء آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه محسوب شده که به دلایل مختلف قادر به حفاظت از خود نبوده و نیاز به حمایت بزرگسالان به‌خصوص والدین خود دارند. لذا با توجه به حساسیت، گستردگی و تنوع نیازهای کودکان، باوجود اینکه والدین عنصر اصلی پرورش و حمایت از کودکان در نظر گرفته می‌شوند، جامعه نیز در تمامی سطوح خود نسبت به این مسئله مسئولیت دارد. درواقع تأمین شرایط مناسب جهت رشد همه‌جانبه کودک، از عهده والدین به‌تنهایی خارج است و لازم است که از جانب دولتها، تشکیلات مدنی و جامعه نیز حمایت‌هایی صورت پذیرد. با توجه به نقش دولت و جامعه، مفهوم «نظام رفاه کودک» مطرح می‌شود. با توجه به تاریخچه و تحولات این حوزه می‌توان دو نوع تعریف از نظام رفاه کودک ارائه داد. در یک نگاه، خدمات رفاه کودک زمانی که سایر خدمات پیشگیرانه و همگانی‌تر (مانند آموزش و بهداشت همگانی و تسهیلات و کمک‌های مالی و رفاهی عمومی) پاسخگوی نیازها نبوده‌اند، به‌عنوان آخرین راه پاسخگویی دیده می‌شوند. درواقع نقش اصلی نظام رفاه کودک اطمینان از ایمنی، ثبات و آسایش کودکان و نوجوانانی است که خانواده‌هایشان نیازهایشان را تأمین نمی‌کنند یا از آنها محافظت نمی‌کنند. لذا با توجه این دیدگاه، به‌صورت فزاینده‌ای توجه نظام رفاه کودک به برنامه‌هایی معطوف است که برای پیشگیری از کودک‌آزاری و غفلت هستند (پکورا^۱ و همکاران، ۲۰۱۰؛ ملون و مک‌کارت^۲، ۲۰۰۵؛ انجمن ملی مددکاران اجتماعی آمریکا^۳، ۲۰۰۵).

1. Pecora
2. Mallon and Mccartt
3. National Association of Social Workers

علاوه بر این، تعریف از رفاه کودک، نگاه پیشگیرانه‌تر و همگانی‌تری نیز وجود دارد که معتقد است رفاه کودک شامل ایجاد امکانات و شرایط اجتماعی است که در آن به تمام کودکان فرصت مناسب و کافی برای شکوفایی تواناییهای بالقوه‌شان داده می‌شود. این دیدگاه هدف اصلی رفاه کودک را تدوین یک چارچوب سیاست‌گذاری برای پیشگیری و خطر آسب را نتیجه کمبود دسترسی همگانی به خدمات و حمایت‌های اجتماعی و روانی می‌داند (کدل و استنلی^۱، ۲۰۱۵).

گروه هدف نظام‌های رفاه کودک در کشورهای مختلف عمدتاً با عناوینی چون «کودکان دارای نیاز ویژه»، «گروه‌های خاص کودکان»، «کودکان نیازمند»، «کودکان درگیر مشکل» و «کودکان در معرض خطر یا وضعیت مخاطره‌آمیز» نامیده شده‌اند (کنجین و نیتن^۲، ۲۰۱۱؛ اسکینوس^۳، ۲۰۱۱؛ گیلبرت^۴، ۲۰۱۲؛ بارن^۵ و همکاران، ۲۰۱۴؛ گالانو^۶، ۲۰۱۵؛ کنت^۷ و همکاران، ۲۰۱۶؛ مرکز اطلاعات رفاه آمریکا^۸، ۲۰۱۸؛ وزارت کودک، آموزش و عدالت جنسی دانمارک^۹، ۲۰۱۸؛ وزارت خانواده و کودک^{۱۰}، ۲۰۱۸؛ پایگاه اطلاع‌رسانی پژوهش رفاه کودک کانادا^{۱۱}، ۲۰۱۹).

از طرف دیگر، با در نظر گرفتن دو تعریف عنوان شده از نظام رفاه کودک و همچنین با نگاه تاریخی به آن، می‌توان پی برد که تا مدت زمان طولانی، گروه هدف نظام‌های رفاه کودک، کودکانی بودند که به نهادهای محافظت از کودک^{۱۲} به عنوان مورد آزار و غفلت واقع شده یا در خطر آن گزارش شده بودند. اما در دهه‌های گذشته انتقادات زیادی به نظام رفاه کودک با این رویکرد محدود به محافظت از کودکان آزرده وارد شده است، از جمله این انتقادات

1. Keddell and Stanley

2. Knijn and Nijnatten

3. Skivenes

4. Gilbert

5. Barn

6. Galanou

7. Kenneth

8. USA Welfare Info

9. Minister for Children, Education and Gender Equality of Denmark

10. Ministry of Children and Families

11. Canadian Child Welfare Research Portal

12. Child Protection

می‌توان به توانایی سیستم در شناسایی گروه‌های محدودی از کودکانی که مورد بدرفتاری واقع شده بودند، اشاره کرد. در واقع با توجه به نادیده گرفتن عوامل گسترده و متعدد خانوادگی و اجتماعی، بخش زیادی از کودکان که نیازهای اساسی‌شان تأمین نمی‌شد، توسط سیستم قابل شناسایی و مداخله نبودند. همچنین گرایش سیستم به اولویت‌بندی و مداخله در جدی‌ترین و خطرناک‌ترین گزارشها از کودکان بود، لذا این انتقاد وارد شد که نظام رفاه کودک زمانی وارد عمل می‌شود که کودک آسیب جدی و عیان دیده باشد. در واقع لازم است این موارد زودتر و پیش از رسیدن به بحران شناسایی شوند (کراسان تاور^۱، ۲۰۰۴؛ کنجین و نیتن، ۲۰۱۱؛ دیزایر و آدریانسس^۲، ۲۰۱۱؛ اسکیونس، ۲۰۱۱؛ هستبک^۳، ۲۰۱۱؛ پوسو^۴، ۲۰۱۱؛ پارتن^۵، ۲۰۱۱).

در نتیجه انتقادات به محدود بودن گروه هدف نظام رفاه کودک، به مرور کشورهای مختلف، گروه‌های متنوع‌تری از کودکان (نه صرفاً کودکان مورد آزار و غفلت واقع شده) را تحت پوشش قرار دادند. برای نمونه در کشورهای مختلف مانند آلمان، نروژ، دانمارک، فنلاند، سوئد، انگلستان و کانادا انواع گروه‌های کودکان در معرض خطر مانند کودکان ساکن در مناطق حاشیه‌ای و پرخطر، کودکان دارای سرپرست بیکار، کودکان خانواده‌های فقیر، کودکان والدین تنها، کودکان مهاجر و پناهنده، کودکان والدین سوء‌مصرف‌کننده مواد مخدر و الکل، کودکان والدین زندانی یا دارای سوء سابقه، نوزادان مادران مبتلا به افسردگی پس از زایمان، نوزادان با وزن پایین هنگام تولد، کودکان والدین دارای مشکلات سلامت روان، کودکان دارای عملکرد ضعیف تحصیلی، نوجوانان دارای سابقه بزهکاری و... همگی به مرور زیرمجموعه خدمات رفاه کودک دیده شدند (اسکیونس، ۲۰۱۱؛ هستبک، ۲۰۱۱؛ پارتن، ۲۰۱۱؛ هایز و اسپرت^۶، ۲۰۱۲؛ ولف^۷ و همکاران، ۲۰۱۱؛ شیرن و هامالیان^۸، ۲۰۱۱؛

1. Crosson-Tower

4. Pösö

7. Wolff

2. Desair and Adriaenssens

5. Parton

8. Schieren and Hämäläinen

3. Hestbæk

6. Hayes and Spratt

کوزوا و هورت^۱، ۲۰۱۱؛ سوئیفت^۲، ۲۰۱۱؛ استیر^۳، ۲۰۱۶). البته در حال حاضر، هنوز هم کشورهای چون آمریکا، کانادا و استرالیا بخش عمده خدمات رفاه کودکان محدود به خدمات محافظت از کودک، یعنی خدمت‌رسانی به کودکانی است که مورد بدرفتاری و غفلت واقع شده‌اند (کوجان و لون^۴، ۲۰۱۲؛ سوئیفت، ۲۰۱۱؛ بریک^۵، ۲۰۱۱).

همچنین با مرور سیاست‌های کشورهای مختلف می‌توان عنوان کرد که سه گروه کودکان مورد آزار و غفلت واقع شده، کودکان بدون سرپرست و کودکان بدسرپرست در عمده کشورها مخاطب اصلی نظام‌های رفاه کودک محسوب می‌شوند. علاوه بر این گروه‌ها، هر کشور با توجه به وضعیت فرهنگی، اقتصادی، رفاهی و اجتماعی خود، سایر گروه‌ها را نیز تحت پوشش قرار می‌دهد.

در رابطه با خدمات نظام رفاه کودک، به صورت خلاصه می‌توان عنوان کرد که اقدامات نظام‌های رفاه کودک از مداخلات محدود به پیشگیری از تکرار آزار و غفلت (در بیشتر موارد جدا کردن سریع کودک از خانواده زیستی و انتقال وی به خدمات مراقبت جایگزین) تا تلاش برای توانمندی و مشارکت خانواده زیستی و ارائه خدمات پیشگیرانه و ارتقایی به کودک و خانواده در حال تحول بوده است (کنجین و نیتن، ۲۰۱۱؛ دیزایر و آدریانسن، ۲۰۱۱؛ اسکینونس، ۲۰۱۱؛ هستبک، ۲۰۱۱؛ پوسو، ۲۰۱۱؛ استیر، ۲۰۱۱؛ کوزوا و هورت، ۲۰۱۱؛ ولف و همکاران، ۲۰۱۱).

در رابطه با مفهوم نظام رفاه کودک در ایران، می‌توان عنوان کرد که در ایران با وجود قوانین و دستگاه‌های خدمت‌رسان متعدد به انواع کودکان در وضعیت‌های مخاطره‌آمیز، در مقایسه با کشورهای مختلف، از نظام و ساختار سیاست‌گذاری و خدمات‌رسانی تعریف شده، یکپارچه و هماهنگ «نظام رفاه کودک» برخوردار نیست. همان‌طور که عنوان شد، کودکان در

1. Coccozza and Hort
4. Kojan and Lonne

2. Swift
5. Berrick

3. Staer

وضعیت‌های مخاطره‌آمیز مخاطب اصلی نظام رفاه کودک هستند. از این رو در تعریف «کودکان در وضعیت‌های مخاطره‌آمیز» در ایران، می‌توان به ماده ۳ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ اشاره کرد که وضعیت مخاطره‌آمیز کودک را اوضاع و احوالی می‌داند که طفل یا نوجوان را در معرض بزه‌دیدگی یا ورود آسیب به سلامت جسمی، روانی، اجتماعی، اخلاقی، امنیت و یا وضعیت آموزشی وی قرار دهد و موجب مداخله و حمایت قانونی از طفل و نوجوان شود. این قانون همچنین برای وضعیت‌های مخاطره‌آمیز کودکان ۱۴ مصداق آورده است.

در رابطه با خدمات ارائه شده به کودکان در ایران، می‌توان به صورت ضمنی انواع خدمات مطرح شده در قوانین داخلی و وظایف نهادهای مختلف حمایتی و رفاهی (مانند سازمان بهزیستی کل کشور، وزارت آموزش و پرورش، کمیته امداد امام خمینی (ره))، برای انواع گروه‌های کودکان در معرض آسیب را مورد اشاره قرار داد. برای نمونه در قوانینی چون اصل ۲۱ قانون اساسی، ماده ۱ و ۴ قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی (۱۳۸۳)، قانون حمایت خانواده (۱۳۹۱)، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست (۱۳۹۲) و در نهایت قانون حمایت از اطفال و نوجوانان (۱۳۹۹) به این کودکان اشاره شده است. لازم به ذکر است که قانون حمایت از اطفال و نوجوانان (۱۳۹۹) با توجه به نوآوری‌هایی که در حوزه پیشگیری، شناسایی، ارائه خدمات و پیگیری برای انواع کودکان در وضعیت‌های مخاطره‌آمیز را دارد را می‌توان به عنوان بستر قانونی برای ایجاد ساختار هماهنگ و یکپارچه نظام رفاه کودک در کشور در نظر گرفت.

علاوه بر نکات ذکر شده، از معدود مطالعات صورت گرفته در رابطه با مفهوم رفاه کودک در کشور، مطالعه تکفلی و همکاران (۲۰۲۰) است که در با مقایسه اسناد و قوانین ایران با رویکردهای رفاه کودک موجود در کشورهای مختلف مشخص شد که نظام رفاه

کودک در ایران به «رویکرد محافظت از کودک»^۱ گیلبرت (۱۹۹۷) و گیلبرت و همکاران (۲۰۱۱) نزدیک است. یعنی بخش عمده قوانین ایران رویکردشان مداخله با هدف محافظت از کودک در شرایط خاص در برابر آسیب بیشتر و پس از بروز آسیب بر کودک است و مداخلات دولت نیز عمدتاً با ابزارهای قانونی و نه رویکرد حمایتی همراه است.

در مطالعه پیش‌رو، با توجه به پیمان‌نامه حقوق کودک، منظور از «کودک» هر فرد زیر ۱۸ سال است. همچنین با توجه به مرور منابع کشورهای مختلف، مطالعات پیشین در مورد ایران و قانون جدید حمایت از اطفال و نوجوانان (۱۳۹۹) می‌توان تعریف پیش‌رو را به عنوان «نظام رفاه کودک ایران» در این مطالعه در نظر گرفت: «نظام رفاه کودک در ایران، شامل مجموعه‌ای از سیاستها و خدمات مداخله‌ای و پیشگیرانه حاکمیتی (شامل قوای سه‌گانه) و یا خدمات واگذار شده از جانب حاکمیت به بخش غیردولتی است که برای کودکان آسیب‌دیده یا در معرض آسیب و همچنین خانواده‌های آنان در تأمین نیازهای کودکان وجود دارد. این خدمات زمانی ارائه می‌شوند که خدمات همگانی و عمومی موجود در جامعه پاسخگوی نیازهای کودک یا خانواده برای تأمین نیازهای کودک نباشند. طبق قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ سازمان بهزیستی کشور متولی اصلی شناسایی، پذیرش، حمایت، نگهداری و توانمندسازی این گروه از کودکان است که با نظارت و همکاری مستقیم با سیستم قضایی وظایف خود را انجام می‌دهد. همچنین سایر دستگاههای حاکمیتی و عمومی موظف به همکاری با سازمان بهزیستی در چارچوب وظایف خود هستند.»

از اولین قدمها برای ایجاد ساختار و فرایند مشخص «نظام رفاه کودک» در کشور، مشخص شدن گروه هدف آن است. همان‌طور که در تعریف بالا آمده است، مخاطب نظام رفاه کودک ایران کودکان آسیب‌دیده یا در معرض آسیب هستند و با وجود این‌که قانون حمایت از اطفال و نوجوانان چهارده وضعیت مخاطره‌آمیز را برای کودکان تعریف کرده است

1. Child protection

اما انتقادات به این قانون نشان‌دهنده جامع نبودن مجموعه تعریف‌شده از کودکان در وضعیت مخاطره‌آمیز است (راغفر و یوسفوند، ۲۰۱۷؛ هدایت و هاشمی، ۲۰۱۷). لذا لازم است که با توجه به روند تاریخی رفاه کودک در کشورهای مختلف، نگاه فراگیرتر و پیشگیرانه‌تری به این گروه از کودکان نیازمند خدمات رفاهی صورت بگیرد. علاوه بر این، در حال حاضر نهادهای مختلف دولتی و غیردولتی خدمات مداخله‌ای و پیشگیرانه پراکنده و گاهی موازی به گروه‌های مختلف کودکان در معرض آسیب ارائه می‌دهند، گروه‌هایی از این کودکان هم‌زمان از نهادهای مختلفی خدمت می‌گیرند و در طرح‌های مختلف مورد توجه بوده‌اند (مانند کودکان کار و خیابان) و در طرف مقابل گروه‌هایی هستند که مغفول واقع شده‌اند (مانند کودکان در معرض قاچاق انسان).

لذا این مطالعه به دنبال ۱- شناسایی انواع کودکان در وضعیت مخاطره‌آمیز است که در قوانین و سیاست‌های کشور به لزوم خدمات ویژه به آنها توجه شده است و یا در حال حاضر دستگاه‌های مختلف حاکمیتی و عمومی به آنها خدماتی ویژه و مجزا از عموم کودکان ارائه می‌دهند و همچنین به دنبال ۲- شناسایی کودکانی است که علاوه بر این گروه‌های کودکان باید مورد توجه ویژه قرار بگیرند. این تعریف یکپارچه گروه هدف، می‌تواند زمینه‌ساز هماهنگی بیشتر نهادها در رسیدگی به امور این کودکان و مشخص شدن حیطه نقشها و وظایف نهادها در قدمهای بعدی باشد تا از موازی‌کاری و پراکندگی در ارائه خدمات پیشگیری کند و مانع از مغفول ماندن گروه‌هایی از کودکان از خدمات مورد نیاز باشد.

روش

این مطالعه در دو مرحله و با رویکرد کیفی پیش رفت و از روش تحلیل محتوای کیفی قراردادی در هر دو مرحله استفاده شد. این مطالعه برای پیدا کردن «گروه‌های هدف موجود» و همچنین «گروه‌های هدف جامع پیشنهادی» نظام رفاه کودک در ایران، ابتدا

سراغ صاحب نظران در دانشگاهها و نهادهای مختلف خدمت رسان رفته است. سپس با کمک یافته‌های مرحله اول و جهت تکمیل آنها، اسناد مرتبط با قوانین، سیاستها و خدمات مرتبط با این کودکان را تحلیل کرده است.

در مرحله اول، مشارکت کنندگان پژوهش مرحله اول، شامل کلیه صاحب نظران دانشگاهی، سیاست گزاران، برنامه ریزان، مدیران ذی ربط و کارشناسان اجرایی مرتبط با حوزه کودکان به ویژه کودکان در وضعیت مخاطره آمیز در سازمانهای حاکمیتی، عمومی و غیردولتی بودند که از تجربه و سابقه پژوهشی و اجرایی در این حوزه برخوردار هستند. معیارهای ورود متخصصان به مطالعه عبارتند از: کلیه افرادی که دانش، تخصص یا تجربه مرتبط با ارائه خدمات رفاه کودک را داشته باشند. در واقع لازم است که صاحب نظران ۱. تخصص و تجربه حداقل پنج سال کار برنامه ریزی، مدیریتی یا اجرایی در زمینه‌های مرتبط با رفاه کودکان را داشته باشد؛ و یا ۲. حداقل تجربه یک کار پژوهشی در حوزه‌های مرتبط با رفاه کودکان و یا مقاله معتبر در این زمینه داشته باشند. نمونه گیری ابتدا به صورت هدفمند و گلوله برفی شروع شد و به تدریج به صورت نمونه گیری نظری ادامه پیدا کرد. در نهایت ۵۶ مصاحبه با صاحب نظران تا زمان اشباع داده‌ها (پلیت^۱ و بک^۲، ۲۰۱۰) صورت گرفت. برای جمع آوری داده‌ها از مصاحبه نیمه ساختاریافته با استفاده از سؤالات باز که محورهای اصلی آن (گروه هدف موجود و مغفول نظام رفاه کودک با توجه به قوانین و نهادهای مختلف خدمت رسان) مشخص بود و همچنین پرسشنامه اطلاعات جمعیت شناختی استفاده شد. به جز یک مصاحبه که تلفنی صورت گرفت (به دلیل مشکلات هماهنگی سازمانی برای مصاحبه حضوری)، باقی مصاحبه‌ها در شهر تهران به صورت حضوری و در محل خدمت صاحب نظران انجام شدند. میانگین مدت زمان مصاحبه‌ها ۴۲ دقیقه بود. برای تحلیل داده‌ها، مصاحبه‌ها با توجه به فرایند

1. Polit

2. Beck

تحلیل محتوای کیفی الو و کایناز^۱ (۲۰۰۸) و در نرم‌افزار MAXQDA (۲۰۱۸) تحلیل شدند. در مرحله دوم، برای تحلیل اسناد مرتبط با قوانین، مقررات و سیاست‌های کشور و همچنین اسناد مرتبط با خدمات به گروه‌های مختلف کودکان روش تحلیل محتوای کیفی قراردادی بکار گرفته شد. واحدهای پژوهش مرحله دوم مطالعه شامل کلیه قوانین، مقررات و سیاست‌های مرتبط با کودکان در کشور (قانون اساسی، سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی، سیاست‌های کلی نظام، قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی، آیین‌نامه‌ها و مقررات مصوب هیئت وزیران، مصوبات قوه قضاییه و مصوبات شوراهای کشور^۲) و همچنین کلیه اسناد مرتبط با خدمات به گروه‌های مختلف کودکان (برنامه‌ها، طرح‌ها، دستورالعمل‌ها، بخشنامه‌ها، شیوه‌نامه‌ها، آیین‌نامه‌ها و تفاهم‌نامه‌های دستگاه‌های حاکمیتی و عمومی) بوده است. نمونه‌گیری قوانین، مقررات و سیاست‌های کلان و همچنین اسناد معتبر تا زمان انجام مطالعه (خرداد ۱۳۹۹) با توجه به شرایط ورود تعیین شده به صورت تمام شماری بوده است. در نهایت حجم نمونه قوانین، مقررات و سیاست‌های کلان، ۱۸۴ سند و حجم نمونه اسناد مرتبط با خدمات شامل ۳۲۷ سند بدست آمد.

برای جمع‌آوری داده‌ها در این مرحله از روش کتابخانه‌ای استفاده شد. برای جمع‌آوری اسناد مرتبط با قوانین، کلمات کلیدی مرتبط (مانند طفل، اطفال، کودک، نابالغ، دانش‌آموز و ...) در سامانه‌ها و پایگاه‌های مرتبط با قوانین و مقررات در کشور^۳ جستجو شدند. علاوه بر این، برای جمع‌آوری قوانین و همچنین اسناد مرتبط با خدمات به کودکان، به پایگاه‌های

1. Elo and Kyngas

۲. شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای عالی کار، شورای اجتماعی کشور، شورای عالی اداری، شورای عالی آموزش و پرورش
۳. سامانه قوانین مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (<http://rc.majlis.ir/fa/law>)، پایگاه ملی اطلاع‌رسانی قوانین و مقررات کشور (معاونت حقوقی ریاست جمهوری) (<http://www.dotic.ir/> - <http://www.qavanin.ir> - <http://law.dotic.ir/>)، پایگاه روزنامه رسمی (<http://www.rk.ir/Laws/>)، سامانه اطلاع‌رسانی مجمع تشخیص مصلحت نظام (<http://maslahat.ir/>) و پایگاه ملی قوانین و مقررات سلامت وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی (<http://healthcode.behdasht.gov.ir/approvals/>)

اطلاع‌رسانی دستگاه‌های مرتبط^۱ مراجعه شد. در نهایت نیز برای اطمینان از جمع‌آوری تمامی قوانین و مقررات مرتبط با کودکان، کلمات کلیدی مرتبط در پایگاه‌های اطلاعات علمی معتبر^۲ مورد جستجو واقع شدند و با توجه به مقالات در این حوزه، مجموعه قوانین، مقررات و سیاست‌های مرتبط با کودکان تکمیل شد. با توجه به تعاملات صورت گرفته با دستگاه‌های مذکور، مجموعه اسناد مرتبط با خدمات به انواع کودکان نیز تکمیل شد. لذا تمامی اسناد یافت شده در نرم‌افزار MAXQDA (۲۰۱۸) با روش تحلیل محتوای کیفی قراردادی با قواعد و چارچوب از پیش تعیین شده تحلیل شدند.

برای اطمینان از قابلیت اطمینان^۳ و استحکام^۴ یافته‌های این مطالعه، به چهار معیار قابلیت اعتبار^۵، قابلیت انتقال^۶، قابلیت اعتماد^۷ و قابلیت تأیید و تصدیق^۸ معرفی شده توسط لینکلن و گوبا^۹ (۱۹۸۵) توجه شده است. در دو مرحله کار کیفی این مطالعه، محققان با درگیر شدن طولانی مدت با داده‌ها و صرف زمان کافی برای جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها؛ به‌کارگیری روش‌های چندگانه جهت جمع‌آوری اطلاعات (مصاحبه با صاحب‌نظران و تحلیل اسناد)؛ مصاحبه با تعداد بالای افراد؛ تحلیل تعداد بالای اسناد و بازبینی داده‌ها و کدگذاریها توسط تیم مطالعه، تلاش کرده‌اند تا از اعتبار داده‌ها اطمینان حاصل کنند. برای اطمینان از قابلیت انتقال، انتخاب مشارکت‌کنندگان با تنوع و گوناگونی بالا در تجربه و تخصص

۱. معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری، شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، سازمان بهزیستی کل کشور، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (و همچنین دفتر امور آسیب‌های اجتماعی این وزارتخانه)، وزارت آموزش و پرورش، وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، وزارت دادگستری، قوه قضاییه، سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، شهرداری تهران، وزارت امور خارجه، ستاد مبارزه با مواد مخدر، ستاد کشوری کنترل و مبارزه با دخانیات و کمیته کشوری کنترل ایدز سازمان هلال‌احمر و کمیته امداد امام خمینی

۲. جهاد دانشگاهی (<https://www.sid.ir/>)، بانک اطلاعات نشریات کشور (<https://www.magiran.com/>)، پرتال جامع علوم انسانی (<http://ensani.ir/fa>) و پایگاه مجلات تخصصی نور (<https://www.noormags.ir/>)

3. Trustworthiness
6. Transferability
9. Lincoln and Guba

4. rigor
7. Dependability

5. Credibility
8. Confirmability

در انواع دستگاه‌های حاکمیتی، عمومی و مردم‌نهاد و بستر دانشگاهی و مشمولیت بالا در انتخاب اسناد مرتبط با کودکان مورد توجه قرار گرفت. برای اطمینان از قابلیت اعتماد یافته‌ها، تمامی داده‌های اولیه حاصل از مصاحبه‌ها و اسناد، در تمام مراحل با دقت نگهداری شده و در دسترس بوده و هستند و لذا امکان بازگشت چندباره به داده‌های اولیه برای اطمینان از فرایند جمع‌آوری و تحلیل وجود داشته است. همچنین جلسات با تیم مطالعه جهت بحث و بررسی فرایند جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها در حین انجام کار و تعیین یک چارچوب یکسان و هماهنگ، به عنوان راهکاری برای افزایش قابلیت اعتماد مطالعه صورت گرفته است. در نهایت برای اطمینان از قابلیت تأیید این مطالعه، علاوه بر ثبت دقیق فرایند کار، تعدادی از مصاحبه‌ها و همچنین اسناد و کدهای استخراج‌شده در اختیار تیم مطالعه قرار داده شد و صحت این کدگذاریها مورد بررسی و بازبینی قرار گرفتند.

لازم به ذکر است که این مطالعه بخشی از یک طرح پژوهشی بزرگ‌تر است که در جلسه مورخ ۱۳۹۷/۷/۱۴ در کمیته اخلاق دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی با شناسه IR.USWR.۱۳۹۷.۰۸۰ تصویب و تأیید شده است.

یافته‌ها

در مرحله اول، تعداد ۵۶ مصاحبه کیفی با صاحب‌نظران در سازمانهای دولتی چون سازمان بهزیستی، وزارت آموزش و پرورش و قوه قضاییه و غیردولتی چون یونیسف در ایران و سازمانهای مردم‌نهاد حوزه کودک و همچنین دانشگاههای مختلف صورت گرفت (جدول شماره ۱).

جدول (۱) ویژگیهای دموگرافیک مشارکت کنندگان

٪	ابعاد	
۶۸	زن	جنسیت
۹۸	بالای ۱۰ سال	سابقه در حوزه کودک
۴۴	دکتری و بالاتر	مدرک تحصیلی
۱۶	دانشجوی دکتری	
۳۵	کارشناسی ارشد	
۵	کارشناسی	
۲۵	مددکاری اجتماعی	رشته تحصیلی
۲/۲۳	روانشناسی	
۸/۵۱	سایر (جامعه‌شناسی، حقوق، پزشکی، رفاه و...)	

در مرحله دوم، مجموعه اسنادی که مورد تحلیل قرار گرفتند شامل ۱۸۴ سند مرتبط با قوانین، مقررات و سیاستهای کلان و همچنین ۳۲۷ سند مرتبط با خدمات به انواع کودکان در دستگاههای مختلف بودند. در جداول شماره ۲ و ۳ اطلاعاتی کلی مرتبط با این اسناد و مرجع تصویب‌کننده یا دستگاه تدوین‌کننده آن آمده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول (۲) مجموعه نهایی قوانین، مقررات و سیاست‌های کلان تحلیل شده

تعداد اسناد	عنوان و مرجع سند
۱ سند	قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مجلس خبرگان ۱۳۵۸ و اصلاحات بعدی (۱۳۶۸)
۱ سند	چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی، ۱۳۸۲/۸/۱۳، ابلاغ رهبری
۹ سند	سیاست‌های کلی برنامه سوم توسعه، ۱۳۷۸/۰۳/۰۱
	سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز، ۱۳۸۲/۸/۱۲
	سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه، ۱۳۸۲/۰۹/۱۱
	سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه، ۱۳۸۷/۱۰/۲۱
	سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور، ۱۳۹۲/۰۲/۰۵
	سیاست‌های کلی جمعیت، ۱۳۹۳/۰۲/۰۳
	سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه، ۱۳۹۴/۴/۹
	سیاست‌های کلی خانواده، ۱۳۹۵/۰۶/۱۳
	سیاست‌های کلی سلامت، ۱۳۹۳/۱/۱۸
۳ سند	قانون مدنی، مجلس شورای ملی ۱۳۰۷/۲/۱۸
	قانون مجازات اسلامی، مجلس شورای اسلامی ۱۳۹۲/۲/۱
	قانون آیین دادرسی کیفری، مجلس شورای اسلامی ۱۳۹۲/۱۲/۱ - اصلاحیه ۱۳۹۳/۷/۸ و ۱۳۹۴/۳/۲۴
۶ سند	قوانین برنامه‌های توسعه مصوب مجلس شورای اسلامی
۶۸ سند	قوانین خاص مصوب مجلس شورای اسلامی
۲۶ سند	مصوبات هیئت وزیران
۱۳ سند	مصوبات قوه قضاییه
۲ سند	رأی وحدت رویه دیوان عالی کشور
۵۵ سند	مصوبات شوراهای کشور

جدول (۳) مجموعه اسناد تحلیل شده مرتبط با خدمات به کودکان

تعداد اسناد	دستگاه تدوین کننده سند
۳ سند	وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
۱۰۰ سند	سازمان بهزیستی کشور
۴ سند	وزارت دادگستری
۹۱ سند	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۸۵ سند	وزارت آموزش و پرورش
۶ سند	معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری و وزارت آموزش و پرورش
۱ سند	وزارت امور خارجه
۱ سند	قوه قضاییه
۱ سند	کمیته ملی نماد
۱ سند	کمیته ملی شیر مدرسه
۱ سند	وزارت بهداشت، سازمان بهزیستی و وزارت آموزش و پرورش
۱ سند	وزارت آموزش و پرورش و بهزیستی
۸ سند	وزارت آموزش و پرورش و وزارت بهداشت
۶ سند	جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران
۲ سند	کمیته امداد امام خمینی
۱ سند	شورای شهر تهران
۶ سند	شهرداری تهران
۱ سند	کمیته کشوری کنترل ایدز
۸ سند	ستاد مبارزه با مواد مخدر

از تحلیل مصاحبه با صاحب نظران، تحلیل قوانین، مقررات و سیاستهای کلان و همچنین تحلیل اسناد مرتبط با خدمات به کودکان، با توجه به تعریف موجود از نظام رفاه کودک در ایران، مجموعه

کودکانی که در حال حاضر مشمول خدمات رفاه کودک در کشور می‌شوند، شناسایی و طبقه‌بندی شدند. لازم به ذکر است که گروه‌های کودکانی که از دیدگاه صاحب‌نظران در حال حاضر مشمول توجه و دریافت خدمات ویژه هستند، مبنایی برای شناسایی قوانین و اسناد مرتبط با کودکان بودند و برای افزایش دقت و اعتبار مطالعه، مجموعه گروه‌های هدف موجود تنها مستند بر اسناد معتبر (قوانین، مقررات و سیاست‌های کلان و همچنین اسناد مرتبط با خدمات به کودکان) گزارش شدند. لذا گروه‌های کودکانی که در حال حاضر از دید قوانین و سیاست‌ها یا توسط دستگاه‌های مختلف حاکمیتی ابعاد مختلف نیازهایشان باید به صورت ویژه مورد توجه قرار گیرد، متشکل از ۹۶ زیرگروه و ۲۲ گروه هدف کلی بدست آمد و طبقه‌بندی شدند.

علاوه بر شناسایی و طبقه‌بندی گروه‌های هدف موجود نظام رفاه کودک در کشور، با کمک مصاحبه با صاحب‌نظران، تجارب سایر کشورها و با توجه به تعریف موجود از نظام رفاه کودک در ایران، کودکانی که علاوه بر گروه‌های موجود، باید تحت پوشش خدمات رفاه کودک در ایران واقع شوند، نیز استخراج و طبقه‌بندی شدند که شامل مجموعه‌ای متشکل از ۱۲۳ زیرگروه و ۲۳ گروه هدف کلی از کودکان در وضعیت مخاطره‌آمیز و یا نیازمند توجه ویژه است که باید از توجه و خدمات ویژه نظام رفاه کودک بهره‌مند شوند (جدول شماره ۳). هر دوی این مجموعه گروه‌های هدف با توجه به رویکردهای بوم‌شناختی-اجتماعی^۱ (۱۷۸) و با در نظر گرفتن نوع وضعیتهای مخاطره‌آمیز در سه طبقه «وضعیت مخاطره‌آمیز مرتبط با عوامل فردی»، «وضعیت مخاطره‌آمیز مرتبط با عوامل خانوادگی» و «وضعیت مخاطره‌آمیز مرتبط با عوامل ساختاری اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی» طبقه‌بندی شدند که در جدول شماره ۳ همراه با تعداد ارجاعات به آنها در مصاحبه‌ها، قوانین، مقررات و سیاست‌های کلان و همچنین اسناد مرتبط با خدمات به کودکان مشخص شده است. در مقایسه میان گروه‌های هدف موجود و گروه‌های هدفی که باید مورد توجه قرار بگیرند می‌توان نکات زیر را مطرح کرد.

1. Socio-ecological perspective

- گروههایی از کودکان بودند که هیچ یک از اسناد مورد بررسی در این مرحله به آنها اشاره‌ای نکرده بودند و در واقع هیچ قانون، مقرر و سیاست کلانی و همچنین هیچ برنامه یا طرح در سطح دستگاهها از لزوم توجه به این گروه به صورت مشخص و ویژه، پشتیبانی نمی‌کند و تنها توسط صاحب‌نظران مورد اشاره واقع شده‌اند: کودکان شاهد جرم یا خشونت؛ کودکان زباله گرد و تفکیک‌کننده زباله؛ کودکان رها شده از اعدام؛ کودکان با خانواده بی سرپناه؛ کودکانی که والدینشان در کودکی سابقه مورد آزار و اذیت واقع شدن دارند؛ کودکان با والدین دارای سابقه کیفری؛ کودکان والدین دارای سابقه درخواست طلاق؛ کودکان خانواده‌های چندهمسری؛ کودکان خانواده‌های درگیر طلاق عاطفی؛ کودکانی که با والدی زندگی می‌کنند که ازدواج مجدد کرده است؛ کودکان حاصل ازدواج موقت؛ کودکان زنان و مردان درگیر ازدواج موقت؛ کودکان ساکن مناطق مین‌گذاری شده؛ کودکان درگیر منازعات و اختلافات داخلی ایران (مانند قومی و قبیله‌ای)؛ کودکان اقوام کولیها؛ کودکان درگیر بارداری زود هنگام؛ کودکان در معرض آداب و رسوم فرهنگی آسیب‌رسان (کودکانی که برای تسکین دردشان از مواد مخدر استفاده می‌شود، کودکان دختر درگیر سنتهای قومی قبیله‌ای مانند زن به زن، کودکان حاصل ازدواجهای مصلحتی و سنتی، کودکان دختر در معرض یا دارای تجربه ناقص سازی جنسی یا ختنه دختران)؛ کودکان درگیر استثمار آموزشی خانواده و سیستم آموزش؛ کودکان مهاجر بین شهری یا روستا به شهر و در نهایت کودکان در معرض انواع آلودگیهای زیست‌محیطی در محیطهای صنعتی یا کشاورزی (سموم).
- همچنین مرور گروههای هدف کشورهای مختلف و مقایسه آن با گروههای هدف پیشنهادی توسط صاحب‌نظران و مورد توجه در اسناد کشور، نشان داد که این مجموعه از جامعیت بسیار بالایی برخوردار است و تنها سه گروه زیر از اسناد و مصاحبه‌ها به دست نیامده بودند اما در نظامهای رفاهی کشورهای مختلف مورد توجه ویژه قرار دارند:

کودکان در معرض قلدری در مدارس؛ کودکان در خانواده‌های بزرگ و پرجمعیت و در نهایت کودکان تحت فرزندخواندگی غیرقانونی و ثبت نشده.

● جدول شماره ۳ شامل هم مجموعه گروه هدف موجود و هم گروه‌های هدف پیشنهادی است. در واقع با حذف گروه‌های هدف که تعداد قوانین و برنامه‌های اشاره‌کننده به آن (۰) ذکر شده است، گروه‌های هدف موجود نظام رفاه کودک بدست می‌آیند.

جدول (۳) گروه‌های هدف پیشنهادی برای نظام رفاه کودک (ق: قانون- ب: برنامه- م: مصاحبه)

مقوله نهایی	طبقه اصلی	زیرطبقه	تعداد ارجاعات
وضعیت مخاطرات آمیز مرتبط با عوامل فردی	۱-کودکان دارای مشکل سرپرستی (بی سرپرست و بدسرپرست)	کودکان بدون سرپرست	(۲۴) ق، (۲۸) ب، م (۲۳)
		کودکان فرزندخوانده	(۴) ق، (۴) ب، (۶) م
		کودکان تحت مراقبت خانواده جایگزین	(۱) ق، (۷) ب، (۴) م
		کودکان تحت مراقبت موسسه‌ای بهزیستی	(۱) ق، (۱۱) ب، (۲) م
		کودکان ترخیص شده از مراقبت موسسه‌ای بهزیستی	(۰) ق، (۳) ب، (۷) م
		کودکان فراری از خانه	(۲) ق، (۹) ب، (۶) م
		کودکان بدسرپرست یا بدون سرپرست مؤثر یا دارای سرپرست فاقد صلاحیت	(۴) ق، (۱۷) ب، م (۱۹)

تعداد ارجاعات	زیر طبقه	طبقه اصلی	مقوله نهایی
(۲۴) ق، (۲۵) ب، (۲۷) م	کودکان دارای معلولیت و اختلالات جسمی، ذهنی و دارای نیازهای ویژه و استثنایی	۲-کودکان دارای بیماری، معلولیت یا اختلالات جسمی، ذهنی، روانی و رفتاری	وضعیت مختلط آمیز ب. ب. عوامل فردی
(۵) ق، (۲۷) ب، (۱۷) م	کودکان دارای بیماریهای خاص، مزمن و حاد و صعب‌العلاج و نادر یا کودکان بیمار با بستریهای طولانی مدت و مداوم		
(۰) ق، (۲) ب، (۱) م	نوزادان نارس		
(۰) ق، (۱۹) ب، (۱) م	کودکان با اختلال رشد و تکامل		
(۲) ق، (۱۶) ب، (۵) م	کودکان دچار سوء تغذیه و کاهش وزن شدید یا اضافه وزن شدید یا با الگوی تغذیه نامناسب		
(۰) ق، (۱۱) ب، (۹) م	کودکان مبتلا به ایدز و HIV یا کودکان مبتلا به بیماری آمیزشی		
(۰) ق، (۶) ب، (۲۴) م	کودکان با اختلالات روان پزشکی: انواع اختلالات روانی، سلوک، نافرمانی و مقابله‌جویی، دوقطبی، افسردگی، اضطرابی، سازگاری		
(۱) ق، (۰) ب، (۷) م	کودکان با نارضایتی جنسیتی یا ملال جنسیتی (ترنسکشوال)		
(۰) ق، (۱۲) ب، (۸) م	کودکان با اختلال طیف اتیسم		
(۱) ق، (۹) ب، (۵) م	کودکان با اختلال یادگیری		
(۰) ق، (۳) ب، (۱) م	کودکان با اختلالات زبان، گفتار، لکنت و ارتباط		
(۰) ق، (۵) ب، (۷) م	کودکان با اختلال بیش فعالی و نقص توجه		

Identifying and Categorizing Child Welfare Target Group ...

تعداد ارجاعات	زیرطبقه	طبقه اصلی	مقوله نهایی
(۹) ق، (۲۴) ب، (۲۲) م	کودکان محروم یا بازمانده از تحصیل	۳-کودکان دارای مشکلات تحصیلی	وضعیت مخاطره‌آمیز مرتبط با عوامل فردی
(۱) ق، (۱) ب، (۱) م	کودکان با فقر آموزشی و کمبود فرصت‌های یادگیری یا بدون دسترسی به آموزش‌های اولیه و پیش‌دبستانی		
(۳) ق، (۱) ب، (۱) م	کودکان با ضعف تحصیلی یا تجدیدی و عقب‌افتادگی تحصیلی		
(۰) ق، (۱) ب، (۰) م	کودکان با حضور نامنظم و تا مرتب در مدرسه	۴-کودکان مورد خشونت، آزار و غفلت واقع شده	
(۱۰) ق، (۳۹) ب، (۳۷) م	کودکان در معرض آزار و غفلت یا خشونت خانگی		
(۵) ق، (۶) ب، (۹) م	کودکان در معرض آزار جنسی		
(۰) ق، (۱) ب، (۰) م	کودکان بکار گرفته شده در خرید و تهیه مواد مخدر مصرفی اعضای خانواده		
(۰) ق، (۲) ب، (۳) م	کودکانی که مسئولیت مراقبت از فردی دیگری (سالمند) را بر عهده دارند یا کودکان با مسئولیت و کار بیش از حد در خانه		
(۵) ق، (۱) ب، (۲) م	کودکان در معرض انواع خشونت‌های محیطی، خشونت در دریافت خدمات بهداشتی و آموزشی، ورزشی...		
(۰) ق، (۰) ب، (۵) م	کودکان شاهد جرم یا خشونت		
(۰) ق، (۹) ب، (۵) م	کودکان شاهد خشونت خانگی		
(۰) ق، (۰) ب، (۰) م	کودکان در معرض قلدری در مدارس		

مقوله نهایی	طبقه اصلی	زیر طبقه	تعداد ارجاعات
وضعیت معاش و رفاه اقتصادی: بر مبنای نیازها و عوامل فردی	۵- کودکان کار و خیابان	کودکان کار و مورد بهره‌کشی اقتصادی (مزرعه، کارگاه، کولبر، کارخانگی)	(۱۲) ق، (۱۹) ب، (۲۸) م
		کودکان خیابانی یا کودکان کار و خیابان یا کودکان متکدی	(۶) ق، (۱۹) ب، (۲۸) م
		کارگر نوجوان (بالای ۱۵ سال)	(۴) ق، (۳) ب، (۴) م
		کودکان زباله گرد و تفکیک‌کننده زباله	(۰) ق، (۰) ب، (۴) م
		کودکان مورد بهره‌کشی و استثمار جنسی	(۴) ق، (۰) ب، (۲) م
		بهره‌کشی از کودکان در تولید و قاچاق مواد مخدر و دزدی	(۴) ق، (۰) ب، (۶) م
	۶- کودکان بدون اسناد هویتی	کودکان بدون اسناد هویتی و شناسنامه ایرانی یا مادر ایرانی و پدر غیر ایرانی یا کودکان مجهول‌الهویه	(۶) ق، (۴) ب، (۱۶) م
		کودکان بزهکار یا کودکان ناقص قوانین کیفری یا کودکان ساکن در کانون اصلاح و تربیت	(۱۵) ق، (۴) ب، (۱۵) م
	۷- کودکان در تماس با قانون	کودکان معارض قانون ۹-۱۵ سال که تحت اقدامات تأدیبی و تربیتی قرار می‌گیرند	(۰) ق، (۱) ب، (۵) م
		کودکان با سابقه بزهکاری	(۱) ق، (۱) ب، (۷) م
		کودکان محکوم به قصاص (در انتظار اجرای حکم)	(۰) ق، (۱) ب، (۴) م
		کودکان رها شده از اعدام	(۰) ق، (۰) ب، (۲) م
		کودکان درگیر فرایند دادرسی و قضایی	(۳) ق، (۰) ب، (۱) م
		کودکان بزه‌دیده	(۶) ق، (۰) ب، (۲) م
کودکان مورد دزدی، خرید، فروش، اجاره و قاچاق		(۱۰) ق، (۰) ب، (۷) م	

Identifying and Categorizing Child Welfare Target Group ...

تعداد ارجاعات	زیرطبقه	طبقه اصلی	مقوله نهایی
(۴) ق، (۲۴) ب، (۲۰) م	کودکان درگیر مصرف سیگار، سایر انواع دخانیات، مواد مخدر و محرک یا کودکان در معرض خطر مصرف مواد مخدر یا نوزاد متولدشده با مسمومیت به مواد مخدر	۸-کودکان دارای رفتارهای پرخطر	وضعیت مخاطره‌آمیز مرتبط با عوامل فردی
(۱۰) ق، (۷) ب، (۱) م	کودکان درگیر مصرف الکل یا کودکان در معرض خطر مصرف الکل		
(۲) ق، (۱۴) ب، (۵) م	کودکان درگیر و در معرض رفتارهای پرخطر (جنسی، اعتیاد و ...)		
(۰) ق، (۱۰) ب، (۳) م	کودکان در معرض آزار به خود، خودکشی یا با سابقه خودکشی		
(۳) ق، (۱) ب، (۶) م	کودکان درگیر جرائم رایانه‌ای و آسیب‌های فضای مجازی-رسانه و اطلاعات	۹-کودکان در معرض جرائم رایانه‌ای و آسیب‌های فضای مجازی و رسانه‌ای	
(۴) ق، (۲۸) ب، (۲۸) م	کودکان خانواده‌های فقیر یا دهکهای پایین جامعه	۱۰-کودکان در خانواده‌های فقیر و نیازمند	وضعیت مخاطره‌آمیز مرتبط با عوامل خانوادگی
(۰) ق، (۸) ب، (۰) م	کودکان تحت پوشش نهادهای حمایتی یا کودکان خانواده‌های تحت پوشش نهادهای حمایتی		
(۱) ق، (۳) ب، (۲) م	کودکان والدین از کارافتاده و ناتوان		
(۰) ق، (۱) ب، (۴) م	کودکان والدین بیکار		
(۰) ق، (۱) ب، (۱) م	کودکان با والد دارای شغل فصلی و ناپایدار		
(۱) ق، (۱) ب، (۱) م	کودکان با والدین سالمند و کهنسال نیازمند		
(۰) ق، (۰) ب، (۲) م	کودکان با خانواده بی سرپناه		

مقوله نهایی	طبقه اصلی	زیر طبقه	تعداد ارجاعات
	۱۱- کودکان در خانواده با عضو (والد) بیمار، معلول یا دارای اختلال جسمی، ذهنی و روانی	کودکان دارای والدین (عضوی از خانواده) مبتلا به انواع معلولیت جسمی، ذهنی و روانی یا بیماری خاص و مزمن و صعب‌العلاج یا انواع اختلالات روان‌پزشکی یا در معرض خطر خودکشی یا با افسردگی پس از زایمان مادر	(۴) ق، (۲۰) ب، م (۲۱)
		نوزادان مادران مبتلا به ایدز و HIV یا کودکان با عضوی از خانواده مبتلا به ایدز و HIV	(۰) ق، (۱۱) ب، (۳) م
		کودکانی که والدینشان در کودکی سابقه مورد آزار و اذیت واقع شدن دارند	(۰) ق، (۰) ب، (۲) م
وضعیت مخاطره‌آمیز مرتبط با عوامل خانوادگی	۱۲- کودکان در خانواده درگیر آسیبهای اجتماعی	کودکان دارای والدین (عضوی از خانواده) با اعتیاد زیان‌آور به الکل، مواد مخدر و روان‌گردان و قمار یا نوزاد مادر معتاد و مصرف‌کننده سیگار و شیرده یا کودکان والدین در معرض خطر اعتیاد به مواد مخدر و الکل	(۲) ق، (۳۱) ب، م (۳۵)
		کودکان در معرض دود مواد دخانی یا کودکان با فرد مصرف‌کننده سیگار در خانواده	(۰) ق، (۱۰) ب، (۰) م
		کودکان با والد یا والدین متکدی	(۱) ق، (۱) ب، (۰) م
		کودکان با والد یا والدین بی‌خانمان و کارتن‌خواب	(۰) ق، (۱) ب، (۱) م
		کودکان دارای والدین درگیر فحشا (روسپیگری)	(۱) ق، (۳) ب، (۵) م
		کودکان خانواده‌های آسیب‌پذیر و آسیب‌زا	(۱) ق، (۳) ب، (۱) م

Identifying and Categorizing Child Welfare Target Group ...

تعداد ارجاعات	زیرطبقه	طبقه اصلی	مقوله نهایی
م (۱۰)، ب (۷)، ق (۳)	کودکانی که یکی از والدینش فوت کرده است	۱۳-کودکان در خانواده تک والد	وضعیت مخاطره‌آمیز مرتبط با عوامل خانوادگی
م (۵)، ب (۲)، ق (۰)	کودکان با والد متواری یا مفقودالاثر یا رها کرده		
م (۱۶)، ب (۱۱)، ق (۶)	کودکان تک سرپرست یا تک والد یا والد تنها یا زن سرپرست خانوار یا پدر سرپرست خانوار		
م (۴)، ب (۰)، ق (۲)	کودکان خارج ازدواج		
م (۱۶)، ب (۱۰)، ق (۷)	کودکانی که یکی یا هر دو والدش حبس ابد، زندانی و درگیر قانون است یا کودکان با فرد زندانی در خانواده	۱۴-کودکان در خانواده با عضو در معرض مجازات قانونی	
م (۲)، ب (۰)، ق (۲)	کودکان یکی یا هر دو والدش محکوم به اعدام است		
م (۴)، ب (۱)، ق (۱)	کودکان متولد شده در زندان یا کودکان ساکن در زندان همراه مادر		
م (۳)، ب (۰)، ق (۰)	کودکان با والدین دارای سابقه کیفری	۱۵-کودکان در خانواده‌های پرچالش، ازهم‌گسیخته و بازتشکیل شده	
م (۲۲)، ب (۱۲)، ق (۶)	کودکان طلاق (درگیر فرایند طلاق، پس از طلاق)		
م (۱)، ب (۰)، ق (۰)	کودکان والدین دارای سابقه درخواست طلاق		
م (۵)، ب (۳)، ق (۱)	کودکان در خانواده پر چالش و ازهم‌گسیخته		
م (۲)، ب (۰)، ق (۰)	کودکان خانواده‌های چندهمسری		
م (۱)، ب (۰)، ق (۰)	کودکان خانواده‌های درگیر طلاق عاطفی		
م (۴)، ب (۰)، ق (۰)	کودکانی که با والدی زندگی می‌کنند که ازدواج مجدد کرده است		
م (۲)، ب (۰)، ق (۰)	کودکان حاصل ازدواج موقت		
م (۱)، ب (۰)، ق (۰)	کودکان زنان و مردان درگیر ازدواج موقت		

مقوله نهایی	طبقه اصلی	زیر طبقه	تعداد ارجاعات
وضعیت مخاطره آمیز مرتبط با عوامل ساختاری اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی	۱۶- کودکان مناطق محروم و یا پرخطر	کودکان ساکن در مناطق محروم، حاشیه‌ای، پرخطر و پرآسیب، اسکان غیررسمی یا مناطق لازم‌التوجه مانند چادرنشینی، کپرنشینی، زاغه‌نشینی، کوره‌پزخانه‌ها	(۶) ق، (۳۹) ب، (۳۰) م
	۱۷- کودکان ساکن مناطق مرزی، روستایی و عشایر	کودکان ساکن در مناطق مرزی	(۱) ق، (۲) ب، (۳) م
		کودکان روستایی	(۹) ق، (۳۰) ب، (۸) م
		کودکان عشایر	(۸) ق، (۲۲) ب، (۲) م
		کودکان مدارس شبانه‌روزی	(۰) ق، (۹) ب، (۲) م
	۱۸- کودکان در معرض حوادث و سوانح طبیعی و انسان‌ساخته	کودکان در شرایط اضطراری یا کودکان درگیر حوادث و بلایا	(۲) ق، (۱۲) ب، (۱۱) م
		کودکان تحت تأثیر جنگ	(۲) ق، (۰) ب، (۲) م
		کودکان شهدا، مفقودین، اسرا، آزادگان، جانبازان و رزمندگان یا کودکان خانواده‌های قربانی جنگ	(۱۲) ق، (۶) ب، (۱) م
		کودکان سرباز	(۳) ق، (۰) ب، (۲) م
		کودکان ساکن مناطق مین‌گذاری شده	(۰) ق، (۰) ب، (۳) م
کودکان درگیر منازعات و اختلافات داخلی ایران (مانند قومی و قبیله‌ای)		(۰) ق، (۰) ب، (۱) م	
۱۹- کودکان مهاجر و یا پناهنده	کودکان اتباع خارجی، مهاجران و پناهندگان یا کودکان بدون تابعیت	(۶) ق، (۱۵) ب، (۲۸) م	

Identifying and Categorizing Child Welfare Target Group ...

تعداد ارجاعات	زیرطبقه	طبقه اصلی	مقوله نهایی
(۱) ق، (۰) ب، (۰) م	کودکان در معرض تبعیض به دلایل مختلف جنسیت، قومیت و مذهب	۲۰-کودکان در معرض تبعیض به دلایل جنسی، قومی، مذهبی و زبانی	
(۸) ق، (۳۶) ب، (۱۱) م	کودکان در معرض تبعیض جنسی یا کودکان دختر		
(۴) ق، (۶) ب، (۱) م	کودکان دارای زبان غیرفارسی یا دوزبانه		
(۳) ق، (۳) ب، (۹) م	کودکان اقلیتهای قومی و مذهبی ایرانی		
(۰) ق، (۰) ب، (۱) م	کودکان اقوام کولیها		
(۲) ق، (۴) ب، (۲۲) م	کودکان متأهل	۲۱-کودکان در معرض ازدواج زودهنگام	
(۰) ق، (۲) ب، (۹) م	کودکان بیوه و مطلقه		
(۰) ق، (۰) ب، (۱) م	کودکان درگیر بارداری زودهنگام		
(۱) ق، (۰) ب، (۰) م	زنان خانه‌دار زیر ۱۸ سال		
(۰) ق، (۲) ب، (۲) م	کودکان با والد یا والدین خیلی جوان		
(۰) ق، (۰) ب، (۱) م	کودکانی که برای تسکین دردشان از مواد مخدر استفاده می‌شود	۲۲-کودکان در معرض آداب‌ورسوم فرهنگی آسیب‌رسان	
(۰) ق، (۰) ب، (۱) م	کودکان دختر درگیر ستهای قومی قبیله‌ای (مانند زن به زن)		
(۰) ق، (۰) ب، (۱) م	کودکان حاصل ازدواجهای مصلحتی و سنتی		
(۰) ق، (۰) ب، (۷) م	کودکان دختر در معرض یا دارای تجربه ناقص سازی جنسی یا ختنه دختران		

مقوله نهایی	طبقه اصلی	زیر طبقه	تعداد ارجاعات
۲۳- سایر کودکان در وضعیت مخاطره آمیز		کودکان باهوش و نخبه	(۵) ق، (۶) ب، (۲) م
		کودکان چندقلو	(۴) ق، (۶) ب، (۱) م
		کودک حاصل از مداخلات کمک بارور(لقاح مصنوعی، رحم اجاره‌ای)	(۱) ق، (۱) ب، (۱) م
		کودکان ناخواسته	(۰) ق، (۱) ب، (۰) م
		کودکان آسیب‌پذیر و آسیب‌دیده یا لازم‌التوجه یا در معرض خطر	(۰) ق، (۱۲) ب، (۰) م
		کودکان دارای والدین بی‌سواد یا با سطح تحصیلی و آگاهی پایین	(۰) ق، (۷) ب، (۵) م
		کودکان والدین شاغل و پرمشغله	(۱) ق، (۰) ب، (۲) م
		کودکان درگیر استثماری آموزشی خانواده و سیستم آموزش	(۰) ق، (۰) ب، (۱) م
		کودکان ایرانی ساکن خارج از کشور	(۱) ق، (۳) ب، (۰) م
		کودکان مهاجر بین‌شهری یا روستا به شهر	(۰) ق، (۰) ب، (۱) م
		کودکان در معرض انواع آلودگیهای زیست‌محیطی در محیط‌های صنعتی یا کشاورزی (سموم)	(۰) ق، (۰) ب، (۲) م
		کودکان در خانواده‌های بزرگ و پرجمعیت	(۰) ق، (۰) ب، (۰) م
کودکان تحت فرزندخواندگی غیرقانونی و ثبت نشده	(۰) ق، (۰) ب، (۰) م		

بحث

یافته‌های این مطالعه برای گروه هدف نظام رفاه کودک، شامل دو مجموعه کامل از گروه‌هایی از کودکان می‌شود که با توجه به نوع وضعیت مخاطره‌آمیزشان به سه گروه «وضعیت مخاطره‌آمیز مرتبط با عوامل فردی»، «وضعیت مخاطره‌آمیز مرتبط با عوامل خانوادگی» و «وضعیت مخاطره‌آمیز مرتبط با عوامل ساختاری اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی» طبقه‌بندی شده‌اند. گروه اول شامل ۲۲ گروه کلی (۹۶ زیرگروه) از کودکانی که می‌شود که در حال حاضر به استناد اسناد مورد بررسی، پشتوانه رسمی برای مشمولیت آنها وجود دارد و در واقع می‌توان گفت که حتی اگر هنوز برنامه و خدمت ویژه و مشخصی برایشان در عمل تعریف نشده باشد اما به پشتوانه اسناد مورد بررسی مشمول دریافت خدمات می‌شوند و نهادهای مسئول در برابر آنها مسئولیت دارند. گروه دوم شامل مجموعه انواع ۲۳ گروه هدفی می‌شود که با توجه به وضعیت فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی ایران که باید تحت پوشش خدمات رفاه کودک واقع شوند. نکته قابل توجه در مقایسه این دو مجموعه، جامعیت نسبی کودکان مشمول توجه ویژه در اسناد مورد بررسی این مطالعه در مقایسه با گروه‌های هدف کشورهای مختلف است. پیشنهادهای جامع صاحب‌نظران کمک کرد که حدود بیست گروه هدف به ۹۶ گروه هدف موجود اضافه شود و سپس در مقایسه با گروه‌های هدف کشورهای دیگر تنها سه گروه هدف دیگر به این مجموعه اضافه شد تا بتوان مجموعه کاملی (متشکل از ۱۲۳ زیرگروه) از کودکانی که نیاز است به استناد اسناد پشتیبان داخلی، پیشنهادهای صاحب‌نظران و تجارب سایر کشورها مورد توجه ویژه نظام رفاه کودک قرار بگیرند، به دست بیاید.

لذا در کنار این موضوع که جامعیت قوانین و سیاستهای کشور را می‌توان نقطه قوتی در وجود زیرساخت مناسب برای خدمات رفاه کودک دانست، باید به این نکته نیز توجه

کرد که در کشورهایی که رویکردهای پیشگیرانه و غیرآسیبی دارند، به مرور تعریف مصادیق دقیق کودکان در وضعیت مخاطره‌آمیز در سیاستها و قوانین این کشورها کم‌رنگ شده است، زیرا این اعتقاد وجود دارد که این تعریف دقیق می‌تواند منجر به محدود شدن دیدگاه تصمیم‌گیران به وضعیتهای مخاطره‌آمیز کودکان و همچنین ترویج رویکرد پس از وقوع آسیب شود. در واقع این کشورها هر شرایطی که رشد و تکامل همه‌جانبه کودکان را تهدید کند یا به خطر بیندازد را موقعیت مشکل‌دار تعریف کرده و نظام رفاه کودک را ملزم به ارائه خدمات پیشگیرانه برای رفع آن وضعیت می‌دانند (کنجین و نینتن، ۲۰۱۱؛ دیزایر و آدریانسس، ۲۰۱۱؛ اسکیونس، ۲۰۱۱). حتی به صورت مشخص در کشور سوئد، مصادیق و شرایط کودک‌آزاری و غفلت در قانون این کشور تعریف دقیق نشده است تا محدودیتی در شناسایی کودکان نیازمند دریافت خدمات با توجه به بستر اجتماعی و خانوادگی‌شان ایجاد نکند (کوزوا و هورت، ۲۰۱۱).

لازم به ذکر است که این دیدگاه به مرور و در نتیجه ترویج حقوق کودک و رویکردهای کودک محور در این کشورها بدست آمده و در بستر آگاهی و حساسیت بالای مردم و نهادها به حقوق کودکان قرار دارد. اما در عمده کشورها چون ایران که هنوز هم در سطح عمومی و هم در سطح مدیران و تصمیم‌گیران، چنین حساسیت بالا و رویکرد ارتقایی به تأمین نیازها و تکامل کودکان وجود ندارد، ضرورت تعریف دقیق‌تر وضعیتهای مخاطره‌آمیز و مصداقهای مشخص‌تر تصمیم‌گیری احساس می‌شود.

در نهایت با توجه به یافته‌ها و نکات مطرح شده می‌توان عنوان کرد که تبیین و طبقه‌بندی مجموعه گروههای هدفی که با توجه به شرایط اجتماعی، رفاهی و اقتصادی کشور نیازمند خدمات ویژه از جانب نهادهای رفاهی هستند، می‌تواند یک چارچوب مناسب برای برنامه‌ریزی و هماهنگی سازمانی و بین‌سازمانی را برای پوشش انواع گروههای کودکان توسط نهادهای مسئول به ویژه سازمان بهزیستی فراهم کند تا با مدیریت بهینه منابع موجود

در این حوزه، نه تنها مانع از ارائه خدمات موازی و غیر یکپارچه به بعضی از گروه‌های هدف شود، بلکه مانع از غفلت و نادیده گرفته شدن گروه‌های دیگری از کودکان نیازمند دریافت خدمات شود.

اما نکته قابل توجه این است که با توجه به تعدد و گستردگی گروه‌های هدف مطرح شده، نقش اقدامات و سیاست‌های پیشگیرانه و همگانی و به ویژه یک نظام رفاه و تأمین اجتماعی فراگیر و کارآمد بیش‌ازپیش مورد تأکید قرار می‌گیرد. زیرا نبود این اقدامات و رویکرد می‌تواند منجر به ورود حجم بالایی از تمام انواع کودکان در وضعیت‌های مخاطره‌آمیز به نظام خدمت‌رسانی و در نتیجه کاهش اثربخشی و حتی فروپاشی آن و یا محدود شدن آن به کودکان در بدترین و شدیدترین شرایط مخاطره‌آمیز شود.

از مهم‌ترین مشکلات و محدودیتهای این مطالعه، نبود تعریف مشخص از مفهوم رفاه کودک در سیاست‌های رسمی کشور و در نتیجه برداشتهای گوناگون از آن بود. لذا به هنگام مصاحبه با صاحب‌نظران تلاش مضاعف شد تا تعریف اولیه رفاه کودک معرفی شود و دیدگاهها و نظرات آنها در چارچوب این تعریف قرار بگیرد. در رابطه با قوانین و اسناد مرتبط با رفاه کودک نیز با تلاش شد تا تمام قوانین حوزه کودک با مشمولیت حداکثری، در چارچوب این تعریف تحلیل شوند. همچنین با توجه به این‌که در کشور مجموعه منسجمی برای اسناد مرتبط با کودکان وجود ندارد و دستگاه‌های بسیار متعددی هم در این حوزه فعال هستند، تلاش شد تا از روشها و منابع مختلف این مجموعه کامل و جامع باشد.

- Barn, R., Kriz, K., Pösö, T., & Skivenes, M. (2014). *Migrant Children and Child Welfare Systems: A Contested Challenge*. In: Barn R, Kriz K, Pösö T, Skivenes M, editors .Child Welfare Systems and Migrant Children – A Cross Country Study of Policies and Practice. Oxford University Press; p. 263-279.
- Berrick, J. D. (2011). *Trends and Issues in the U.S. Child Welfare System*. In: Gilbert N, Parton N and Skivenes M, editors. Child protection systems: International trends and orientations. New York: Oxford University Press; pp. 17-35. <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199793358.003.0002/>
- Canadian Child Welfare Research Portal (2019). *Frequently Asked Questions (FAQs) [Internet]*. Last update: 04/21/2019. Available from: <http://cwrp.ca/>
- Coccozza, M., & Hort, S.E.O. (2011). *The Dark Side of the Universal Welfare State? Child Abuse and Protection in Sweden*. In N. Gilbert, N. Parton and M. Skivenes (Eds.), Child protection systems: International trends and orientations (pp. 89-111). New York: Oxford University Press. <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199793358.003.0005>
- Crosson-Tower, C. (2004). *Exploring Child Welfare: a practice perspective*. Pearson Education Inc. 3rd edition.
- Desair, K., & Adriaenssens, P. (2011). *Policy Toward Child Abuse and Neglect in Belgium: Shared Responsibility, Differentiated Response*. In N. Gilbert, N. Parton and M. Skivenes (Eds.), Child protection systems: International trends and orientations. New York: Oxford University Pres (pp. 204-222). <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199793358.001.0001>
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The Qualitative Content Analysis Process. *Journal of a Advanced Nursing*. Wiley online library.
- Galanou, E. (2015). *Swedish Child Protection under the CRC: Application of the UN Convention on the Rights of the Child in the Social Work Assessments*. Master's Programme in Social Work and Human Rights. Supervisor: El Malla H. University of Gothenburg:Department Of Social Work. Spring 2015.
- Gilbert, N., Parton, N., & Skivenes, M. (2011). *Changing Patterns of Response and Emerging Orientations*. In Gilbert N, Parton N, Skivenes M, editors, Child protection systems: International trends and orientations.

New York: Oxford University Press; pp. 243-257.

- Gilbert, N. (1997). *Conclusion: A Comparative Perspective*. In: N. Gilbert, N. Parton and M. Skivenes (Eds.), *Combatting Child Abuse: International Perspectives and Trends* (pp. 232-240). New York: Oxford University Press.

- Gilbert, N. (2012). A comparative study of child welfare systems: Abstract orientations and concrete results. *Children and Youth Services Review*, 34(3), 532-6. doi: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.10.014>

- Hayes, D., & Spratt, T. (2012). Child Welfare as Child Protection Then and Now: What Social Workers Did and Continue to Do. *The British Journal of Social Work*, 44(3):615-35. Doi: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcs161>

- Hedayat, H. and Hashemi, S. H.(2017). The Necessity of Family-Centered Cares for Child Victim and Its Exceptions) (With Emphasis on Iranian legal System), *Journal of Criminal Law Reserch*, 5(19): 127-163(in persian).

- Hestbæk, A.D. (2011). *Denmark: A Child Welfare System Under Reframing*. In: N. Gilbert, N. Parton and M. Skivenes (Eds.), *Child protection systems: International trends and orientations*. New York: Oxford University Press (pp. 131-153). <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199793358.003.0007>

- Keddell, E., & Stanley, T. (2015). *Moving from Risk to Safety Work with Children and Families in Child Welfare Contexts*. In: Heugten K V, Gibbs A. *Social Work for Sociologists Theory and Practice* Macmillan: United States.

- Kenneth, B., Tarja, P., & Marit, S. (2016). *Child welfare removals by the state – complex and controversial decisions*. In: Kenneth B, Tarja P, Marit S, editors. *Child Welfare Removals by the State. A Cross-Country Analysis of Decision-Making Systems*. Oxford University Press. P. 1-17. ISBN: 9780190459567.

- Knijn, T., & van Nijnatten, C. (2011). *Child welfare in the Netherlands: Between privacy and protection*. In N. Gilbert, N. Parton and Skivenes (Eds.), *Child protection systems: International trends and orientations*. New York: Oxford University Press (pp. 223-242). <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199793358.003.0011>

- Kojan, B.H., & Lonne, B. (2012). A comparison of systems and outcomes for safeguarding children in Australia and Norway. *Child & Family Social Work*, 17(1), 96-107. Doi: 10.1111/j.1365-2206.2011.00776.x
- Lincoln, Y.S., & Guba, E.G. (1985). *Naturalistic inquiry*, Beverly Hills, Calif. London: Sage
- Mallon, G.P., & McCartt, A. (2005). *Child Welfare For The Twenty-First century A Handbook of Practices, Policies, and Programs*. Hess.
- *Minister for Children, Education and Gender Equality of Denmark* (2018). [Internet]. May 2018. Available from: <http://eng.uvm.dk/>
- *Ministry of Children and Families* (2018). [Internet]. Available from: <https://www.regjeringen.no/en/dep/bfd/id298/>
- *National Association of Social Workers* (2005). NASW Standards for Social Work practice in Child Welfare.
- Parton, N., & Berridge, D. (2011). *Child Protection in England*. In Gilbert N, Parton N, and Skivenes M, editors. Child protection systems: International trends and orientations. New York: Oxford University Press. pp. 60-88.
- Pecora, P.J. et al. (2010). *The child welfare challenge: policy, practice, and research*. 3rd ed. rev. and expanded by Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey.
- Pösö, T. (2011). *Combating Child Abuse in Finland: From Family to Child-centered Orientation*. In: Gilbert N, Parton N. and Skivenes M, editors. Child protection systems: International trends and orientations. New York: Oxford University Press. p. 112-130. <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199793358.003.0006>
- Polit, D.F., & Beck, C.T. (2010). *Nursing research: principles and methods*. ed s, editor. London: Lippincott Williams Wilkins.
- Raghfar, H. and Yousefvand, F. (2017). Shelter and Nutrition Poverty of Children in Tehran in 2011, *The Economic Research*, 17(3): 159-191 (in persian).
- Schieren, S., & Hämäläinen, J. (2011). Child Welfare Policy in Germany and Finland: Some Comparative Remarks. *ERIS Web Journal*, 1: 3-12.
- Skivenes, M. (2011). *Norway: Toward a Child-centric Perspective*. In: Gilbert N, Parton N. and Skivenes M, editors. Child protection systems: International trends and orientations. New York: Oxford University Press.

- 154-182. <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199793358.003.0008>
- Staer, T. (2016). Risk and Marginalization in the Norwegian Welfare Society: a National Cohort Study of Child Welfare Involvement. *Child Indicators Research*, 9(2), 445-70. doi: 10.1007/s12187-015-9319-1
- Swift K, J. (2011). *Canadian Child Welfare: Child Protection and the Status Quo*. In: Gilbert N, Parton N and Skivenes M, editors. Child protection systems: International trends and orientations. New York: Oxford University Press, pp. 36-59.
- Takaffoli, M., Arshi, M., Vameghi, M., & Mousavi, M. T. (2020). *Child welfare approach in Iran*. Children and Youth Services Review, 114, 105020. doi:<https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2020.105020>
- *USA Welfare Info (2018). Child care[Internet]*. Available from: <http://www.welfareinfo.org/>
- Wolff, R., Biesel, K., & Heinitz, S. (2011). *Child Protection in an Age of Uncertainty: Germany's Response*. In Gilbert N, Parton N and Skivenes M. (eds.). Child protection systems: International trends and orientations. New York: Oxford University Press. pp. 183-203. <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199793358.003.0009>

